

ФАНИ ПОПОВА-МУТАФОВА
ПРИСЪДАТА НА ТАТАРСКИЯ
ХАН

chitanka.info

Грамадни кървави пламъци се виеха в синкавия полумрак, трептяха, снишаваха се и после отново буйно се възземаха нагоре, като че искаха да стигнат небето.

Селото гореше.

И смесен с лудия звън на камбаните все по-ясно долиташе смътен шум на хиляди отчаяни вопли и сърдити провиквания.

Кучетата зловещо почнаха да вият. Едно от тях се хвърли напред и залая. След малко някакъв момък се показа над високите храсти и се спусна към пастирите, които все още, безмълвни и вцепенени, наблюдаваха пожара. След него почнаха да се тълпят тъмни сенки.

— Татарите! Татарите! — викаха те задъхани, останали без мощ от тичането нагоре по баиря. — Татарите! Отиде ни хубавото село! — Татарите! Отиде ни хубавото село! Отиде ни имот и стока... Господи, пожали поне живота ни!

С изкривени от ужас лица те разправяха как внезапно, към шестия час след пладне, се явила несметна татарска дружина, която с диви викове нахлула в извънкрепостното селище, избила стражите на кулата при кръстовището, плякосала всичко ценно, с диви викове измъкнала людете от домовете им, изклала най-видните и богатите, отвлякла моми и жени, подпалила града и се разпиляла да граби околностите.

Някои казвали, че приближавала втора шайка, още по-многобройна и кръвожадна, която щяла да доунищожи всичко останало.

Пастирите слушаха изтръпнали. Едни подкараха стадата си навътре в гората. Други се спуснаха към горящото село да видят дали близките им са читави. Все по-нови тълпи изплашени люде почнаха да прииждат. Майки, стиснали в отчаяна прегръдка невръстни младенци до гърдите си, мъже с мотики на рамо, или грабнали сатър в ръце, деца зъзнещи от страх, девойки с вързопчета набързо прибрана прикя, старци, които едва влачеха морни снаги, уловени под ръка от младежите.

Всички се трупаха около Бърдоквата, коленичеха, целуваха ръцете му.

— Спаси ни Ивайло! Спаси ни! Виждаш... Няма кой да се грижи за нас, простите люде... Костадин е недъгав, а жена му, гъркинята, мисли само как да пази венеца си... Поведи ни!

Едрият пастир мълчеше, навъсен, замислен. Сякаш не чуваше какво му говорят. Тълпата все повече се увеличаваше. Люде, забягнали от царската войска, парици, които не можеха да платят тежкия си данък, всичко пристигаше, привлечено от чудната мълва, която обграждаше свинепаса Ивайло. Разправяха, че той можел да говори с животните, че насъне е чувал гласове, които го зоват да вдигне народа на бунт, че му се привиждали светии и нежити... Хранел се само с хляб, горски мед и диви плодове. Месо и вино не слагал в уста. До жена не се докосвал.

Вечерникът носеше дъх на окосено сено, гората зашумя глухо и тревожно. Една по една трепваха едри звезди. В далечината внезапно отекна остър вик на горска птица.

Ивайло сякаш се разбуди. Изправи се огромен и величав с целия си исполински ръст, разпери ръце нагоре, към небето, бавно пристъпи няколко крачки, загледан в звездите.

— Доста трая теглото на българите! Страхливи боляри се крият в яките си твърдини, а нивята ни ги газят чужди копита. Житото се рони неожънато... Глад мори людетете... И няма кой да пролее сълза над човешката неволя. Доста вече нечестив крак е сквернил земята ни... Чувам плаحوвете на отвлечени жени и моми. Письци на посечени младенци... Вървете след мене... Тръгвайте! Дойде уреченият час!

Пастирят се извърна. Тълпата зад него бе нараснала още повече. Някой му подаде шлем, той опасва меч, грабна копие. Доведоха му кон.

И те тръгнаха. Безчет. С устремени в него очи и оръжие в ръка. Където минеха, людетете се присъединяваха към бунтовниците, войскари се отделяха от царските отряди и увеличаваха броя на смелите юнаци. Сриваха болярските кули и разграбваха скритото оръжие... От ден на ден войската на селския цар нарастваше и всяваше уплаха сред тия, които носеха чинове и звания, защото висока бе и тяхната длъжност, да вардят народа и да се грижат за него. Ала те се грижеха най-първо за себе си и за домовете си, за имането и родовете си земи. Щом не гори техният дом, нехаеха, че пламти пожар в съседния...

България загиваше. От север неспирно нахлуваха татарските пълчища. От юг се бе надигнала несметна византийска войска. Костадин Тих не намери сили да се бори срещу тях, но вдигна войска да излезе срещу победните пълчища на селския цар. И в безславна

битка падна убит. Тогава се надигна целият народ като едно цяло — за да запази дома си, нивата си, чедата си.

И победи.

Потрепера столицата пред войската, която бе сломила силата на грозната татарска паплач, която бе прогонила византийските нападатели.

Начело на ликуващите народни войски язди на бял кон едър мъж с дълги руси коси и венец на главата. Върху кожуха му е метната алена мантия. В десницата си държи сабя с позлатена дръжка.

Това е Ивайло Бърдоквата.

Любим и храбър вожд. Победител и спасител.

Всички градове отварят портите си пред венценосния пастир. А ето, сега бе дошел ред и на Търново. Огромната рат се разполага на стан край градските стени на престолнината. След себе си вози стотици коли плячка. Шумна и весела, обсадната войска знае, че градът ще падне сам. Болярските отряди се предават при първия досег с тях. Само Мария Палеологина се спотайва в яко укрепения Царевец и пресмята какво е най-изгодно да стори. Синя привечер кротко слиза над утихващия стан. Обсаденият град зловещо мълчи. Нито един боец не се мярка зад високите назъбени стени. Какво се крие зад тях? Нова измама? Коварство? Или ужасът е разгърнал криле над властелските кули по Трапезица, над самия царски дом?

Какво мисли да прави лукавата ромейка? С лъжа, злато и отрова досега тя бе успяла да се освободи от враговете си. С дяволско изкуство тя умееше да заплита все по-тънки козни в слабите души на негодни боляри, на алчни клирици. А честните люде гинеха в тъмница.

Кървави бяха ръцете на царица Мария. Кървава бе сянката и, която хвърляше тъмно було над цялата българска земя. И нямаше сърце, което да не трепне от страх и омраза, зачуеше ли нейното име.

И ето че някакъв непознат пастир, някакъв див юнак, обграден от мълвата с чудеса и поличби, идеше да премери сили с тъмната усойница. Нима не бяха чудо победите му над такива могъщи врагове?

А сега? Кой щеше да победи?

Брачната мощ на коварната изкусителка или светлата сила на праведника? Та колко хора бе вече измамила тя и погубила? Сам деспот Яков Светослав, мъж мъдър и храбър, бе повярвал в притворните слова на своята „майка осиновителка“, за да може по-

лесно да отиде там, където никога вече няма да пречи. А Светослав пречеше, защото жена му Теодора беше сестра на покойната Костадинова съпруга Ирина. А двете бяха дъщери на Елена Ласкарис и внучки на великия Иван Асен II. И това даваше права над Търновския престол.

Откъде сега бе изникнала тази нова, нечувана напасть? Този прост дързък планинец, този овчар, който смееше да се зове цар, там, където все още царуваше една Палеологина?

И цялата страна чакаше изтръпнала. Най-сетне усойницата щеше да намери заслужената си казън.

Но към полунощ стана нещо чудно.

Внезапно вратите на крепостта се отвориха, спусна се подвижният мост. Войските в стана се вдигнаха на тревога. Но нямаше нужда да грабват оръжие.

Бе се явил само един конник. Пратеник на царицата. Усмехнат и любоугоден, великият боляр Георги Тертер носи златопечатно слово за победителя. Носи условията на ромейката.

Чудни и невероятни.

Царица Мария предлага на пастира Търново, царската корона и себе си. Юнакът отказва. Не доверява. Бои се от измама. Все пак накрая приема.

Да не се пролива братска кръв. Да настане мир сред народа. С общи сили да се бие общият враг.

Колко ловко изкусителят прониква в слабото човешко сърце. Как лесно привлича измамната земна слава...

Днес човек бленува за подвиг, утре протяга ръка към лъстиви блага. Днес посреща любимеца си с осанна, утре го предава на смърт.

Не дълго време след като бяха посрещнали с цветя, песни и безумен възторг своя Ивайло, търновци бяха отворили градските порти за новия си владетел, зетя на византийския император, Иван, наречен Асен III, недостоен носител на едно велико име. А малко по-късно отново бяха възликували, когато бяха провъзгласили за цар Георги Тертер, куманина.

И сега, седнал пред шатрата си в татарския стан, Ивайло премисляше своя живот, чуден като сказанието за смелия юнак, който се бори с ламята. От кой миг щастието го беше напуснало, добрата пътеводна звезда го бе изоставила? Къде беше сбъркал?

Дълбоко в себе си той признаваше своя грях.

Докато беше водил бунтовните тълпи в борбата за правда и свобода, победата летеше пред него, народът го обграждаше с любов и преданост. Но когато той бе седнал на царския трон със златен венец на глава, обграден от болярите, срещу които бе вдигнал бунта, в този миг той бе почувствувал, че народната обич го напуща. Пастирят, който говореше с животните и птиците, който ядеше само къпини и диви ягоди, бе станал съпруг на гордата ромейка, вместо да я изгони от Асеновския палат.

Той дълбоко въздъхна. След това се огледа. Беше съвсем притъмняло. Някъде далече прозвуча кучешки лай, зачуха се звуци от ловджийски рог. А наблизко задрънкаха хлопотарки на завръщащи се стада. Нещо родно и свидно задуши гърлото на някогашния пастир. Той закри лице с едрите си длани, подпря лакти връз колената си и хиляди спомени се развихриха в него, от ранното детство до тоя злополучен час, когато бе решил да иска помощ от татарския хан.

Гората спи, утихнала в дрямката на следобедния покой. Само понякога ветрец подухва и огъва на дълги зелени вълни тревата, която буйно расте по сенчестите ливади. След това всичко отново заглъхна в пламтящата тишина. Едно малко момче седи до самия ръб на гората и си дялка с грубото, изхабено ножче някаква свирка. По-надолу моравата се снишава в плитка долчинка. Там се белее малко стадо. До босите, изподраскани от тръни и остри камъчета нозе на момчето лежи тъмнорунест пес. Езикът на кучето аленее, тежко увиснал между блескавите му зъби, то диша бързо и задъхано, от време на време внезапно разкрива притворените си очи, наостря уши, поглежда към господаря си и пак зажумява. Свирката разнася някакъв тъжен припев, стаил в себе си сълзите на много люде. Откъм канарата се зададоха три змии, с изправени глави и съскаци езици. Запътиха се право към момчето. Кучето тихо зави, сгушено до господаря си.

— Накъде така, хубавици? Я си вървете по пътя...

Две от тях издуха шиите от гордост. И се отбиха. Те страшно обичаха да ги наричат красавици. Но третата продължи пътя си. На главата си имаше червено петно. Същата, която слизаше нощем да пие млякото на козите. Колко пъти беше виждал да блещукат очите ѝ в

мрачевината, когато се увие около краката на уплашеното животно. Но сега нямаше да убегне. Момчето грабна кривака си и след миг тялото на пребитата змия увисна праметнато върху един храст.

Събраха се козари и свинепаси да гледат опасната гадина. Отървала се беше заселката от това зло. А нощем сърнета тихо идваха при момчето и ближеха ръката, която им даваше късче хляб. Понякога, насън, чуваше гласове, които го зовяха. Стрескаше се и тръгваше залутан из гората, без да може да се успокои. Върви, върви, викаше някой в него, само ти, Ивайло, ще спасиш бащинията! Събери хората, очисти болярската напаст, дигнете се всички против татарите! Само ти, Ивайло, си призваният!

Когато на другата сутрин пастирят разправяше тия неща на другарите си, някои се дръпнаха със суеверен ужас — не беше ли го обсебила злата сила, не беше ли зачарован от демона на гордостта? А други коленичеха, покланяха чело доземи. Този беше божият избраник! А не оня недъгав страхливец Костадин. Този щеше да ги поведе...

И ги поведе... Сред победни викове и звън на оръжия, народ се стичаше под знамето на селския цар... Където се появи личният знак, с дълги руси коси и очи като сини мълнии, вдигнал копие в десница, препускащ на вихрения си кон — всяка вража сган се разпиляваше пред него. Само викът „Ивайло иде“ стигаше, за да изпълни с безумен страх сърцата на татари и византийци.

Ивайло откри лице, сякаш заслушан в някакъв далечен зов. Тревога сви сърцето му. Какво го заплашваше? Това чувство никога не беше го мамило. Нещо му казваше; бягай, спасявай се, докато е време!

Звуците от рог приближаваха. Хрътовете препускаха пред веселата ловджийска дружина. Хан Ногай се връщаше заедно с роднината си Асен III, натоварен с богат лов. Двамата му гости не се гледаха с добро око и не можеха да се търпят заедно, на едно място. Но тази вечер щеше да има пир след лова, та нямаше как да се избегне срещата между двамата царе, които едновременно бяха дошли да искат от хана помощ срещу третия — Георги Тертер.

С нескрито любопитство татарите разглеждаха едрият мъж с лице изгоряло от пека на слънцето, дълги руси коси и тежка походка. Той също носеше ботуши от червена кожа и алена наметка, поръбена със златна сърма, както и бледоликия му съперник, който само по име

напомняше рода на Асеновци: И те изпитваха повече дружелюбност към тоя як мъж, който сам, със собствените си ръце бе изковал съдбата си, отколкото към безводния наследник на едно име, което смазваше с тежестта на толкова минала слава, слабите му плещи на подлец и страхливец.

Запалиха огънове. Прибраха се стадата. Зачу се весел звън на дайрета и барабанчета. С високи гърлени смехове се отправяха татарските големци към обширната ханска шатра. Ивайло също отиде на пира, придружен от верните си войводи Кънчо и Дамян, от новия си верен съюзник, покръстения татарски военачалник Касим. Седнаха срещу хана и Иван Асен III. Като видя ненавистния си съперник, Иван прежълтя. Отправи пълни с омраза погледи и към бившия си протостратор Касим, който бе минал с войските си на страната на Ивайло. Дори и там, на татарската трапеза, зетят на ромейския император не можеше да прикрие смъртната уплаха, която извикваше в него появата на двамата бойци, които бяха побеждавали в толкова смели битки византийската войска. За какво бяха дошли при великия хан? Да искат съюз и помощ срещу новия владетел на българската корона в Търново — боляра Георги Тертер. За същото нещо бе дошел и Асен, синът на избягалия във Византия болярин Мицо, който водеше дъщерята на Иван Асен II от Ирина Комнина.

Кому Ногай щеше да помогне с войските си? Какво щеше да реши мълчаливият азиатец, внукът на Чингиз хан? Какво се криеше зад това упорито широко лице, зад тази безстрастна загадъчна усмивка? Или може би смяташе сам да седне някога на този престол?

За да прикрие тревогата си, Асен се обърна с угодничество и смирение към хана и бързо му заговори на ухото. Ивайло отправи изпитателен взор към двамата отсреща. Какво нашъпваше тъй поверително хитрият ласкател? Атлазените му дрехи шумоляха и блестяха в кървавочервени отражения. От време на време той оправяше с треперещи пръсти яката на туниката си, поглаждаше грижливо подрязаната си черна брада. От косата му струеше на обилни вълни скъпо източно благовоние.

Какви подаръци не бе донесъл той на хана! Златоткани сидонски платове, сарацински килими, бисер и опитомени соколи...

Ногай въртеше между мургавите си пръсти тлъста агнешка плешка, лакомо късаше със зъби месото, бършеше с длан дългите

мустаци, които често потапяше в купата с вино, усмихваше се и поднасяше вкусна хапка ту на този, ту на онзи от гостите.

А времето минаваше.

Татарите ядеха, пиеха и избухваха в гръмки препирни, весели закачки. Ханът също се беше напил и от миг на миг ставаше все по-благоразположен. Той се изправи и като олюляваше дребното си сухо тяло, пи наздравича за своите знатни гости.

Внезапно двама евнуси въведоха една висока забулена жена.

Смеховете престанаха. Това бе ханката.

Ефросина, дъщерята на византийския император Михаил Палеолог, бе сестра на Асеновата съпруга. Тихо и безмълвно тя седна в един кът. Зад булото, големите и черни очи блестяха в зле потулена тревога. Какво щеше да реши Ногай? За Иван Асен нямаше друга надежда. Откак той бе напуснал Търново, среднощ, като страхлив беглец, отнасяйки съкровището на българските царе, императорът не искаше вече да воюва заради некадърния си зет, да лее ромейска кръв, за да му възвърне престола.

Като видя жена си, Ногай се сепна. За миг поизтрезня и си спомни дадената дума. И тя да присъствува, когато обяви решението си. Защото Ефросина не доверяваше много на ханските обещания, че ще предпочете Мицовия син. Само Ногай знаеше какво е намислил.

И сега дори, сред снишените гласове, които продължаваха шумната си глъчка, той неотлъчно следеше своята мисъл, като до последния миг пресмяташе, претегляше, оценяваше.

Да помогне на Ивайло и да поведат войски срещу Византия и Тертер?

Да помогне на Мицовия син и да свали Тертер, за да спечели съюза на Византия срещу непобедимите селски пълчища на Ивайло?

А защо да не свали Тертер и да седне сам татарският хан на българския престол? Или син му Чака, като стане зет на Тертер. Българинът имаше — разправяха — дъщеря хубавица. Тя, заедно с майка си и брата си, беше сега заложница в Цариград...

Кой можеше да бъде уверен, че византийските войски ще спрат при Дунава? А като седне отново селският цар на престола в Търново нямаше ли да развали съюза си с Ногай?

Погледът на хана се спря върху бившия му верен пълководец.

Касим-бег! Той се бе отказал от вярата на прадедите си и бе станал севастократор на византийския император, а после бе напуснал ромеите и бе станал верен служител на цар Ивайло...

Гневът натежа в жилите на Ногай като разтопено олово.

Лекият звън на дайретата затихна. Засвириха с медни тръби и барабани песента на Чингизовите конници. Ногай посегна отново към пълната купа с вино. Решението му бе взето окончателно.

Всички усетиха това по краткия блясък, който се яви в черните продълговати очи на великия хан. Той хвърли купата на земята. Потри самодоволно длани. Сърцето на Асен трепкаше чак до гърлото му. Ивайло усети как ръцете му леденеят. Но с нищо не издаде тревогата си.

Късно беше.

Два гряха той трябваше да изкупи. Непростими, Съдбовни. Той ги бе извършил с чисто сърце. Не го беше блазнила световната слава, нито в страх или малодушие бе трепнало юначното му сърце. Но той не бе послушал вътрешния глас, който никога не беше го мамил:

„Не сядай с ромейката на омразния престол! Ти си избран от народа цар... Върви само с народа...!“

„Не искай помощ от враговете си! Те ще те измамят...“

И сега същият глас му викаше:

„Бягай! Спасявай се! Има още време...“

Нямаше вече време. Късно беше.

Народът вървеше подир юнака, който смело се бореше срещу поробителите, стичаше се под знамето му, сам бе сложил короната на главата му... Но бе охладнял, когато го беше видял седнал на престола рамо до рамо с Мария Палеологина, обграден от угодливите боляри.

Пастирят усети взора на хана върху себе си. Той също дръзко отвърна на погледа и не отмести очите си. Кръвта глухо шумеше в ушите му. Не можа да чуе думите, които Ногай спокойно каза на телохранителя си, с усмивка на куче, което подръпва горната си устна и показва зъбите си. Изведнъж чу ослепително ясно последните слова:

„... той не е достоен да живее, а да бъде убит“

Когато Ефросина видя как за миг извиха ръцете на Ивайло и забиха нож в гърлото му, докато посекаат и Касим-бега, тя се хвърли с отчаян вик пред краката на хана, обви с ръце коленете му и, обляна в сълзи, почна да моли за милост. Пощада за мъжа на сестра й...

Мълчалив и навъсен, Ногай даде знак на жена си да се прибере в харема, а на Асена заповяда да се маха от очите му. И то колкото може по-скоро.

С безумна бързина зетят на византийския император прибра нещата си и, придружен от своите люде, веднага замина. Бързаше да се отдалечи от това проклето място доволен, че е спасил главата си и се е избавил от най-страшния си враг. Тертер беше болярин и с него можеха да се разберат.

Отминаваха годините и отнасяха със себе си спомена за много властници и венценосци, за много завоеватели и поробители. Заличаваха се имената на безброй честолюбци.

Ала седем века народът не забрави едно име.

Ивайло.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.